

(ע"ב) 'גולל' – רש"י מפרש בכל מקום: כיסוי הארון. והתוס' (בברכות יט: ועוד) חולקים ומפרשים 'גולל' – מצבה.

'עכבר שחציו בשר וחציו אדמה' – 'זהו העכבר בלבד מן האדמה עד שימצא קצתו בשר וקצתו עפר וטיט, והוא ענין מפורסם מאד, אין מספר לרוב המגידין לי שראו זה, אע"פ שמציאות בעל חיים כזה דבר מתמיה ולא נודעת בו טענה בשום פנים'. (פירוש המשנה לרמב"ם.
ע"ע: תפארת ישראל; שיחת חולין.

עוד על בריות משונות המוזכרות בדברי רז"ל שאין אנו מכירים אותם – ע' באנציקלופדיה הלכתית-רפואית, ערך 'השתנות הטבעים' – נספח, כרך ב' עמ' 300 ואילך.

ועל הסלמנדרא (המוזכרת להלן קכז.) – 'מקשים רבים מדוע לא יראנו הנסיון מציאות כזאת בדורנו, בבתי החרושת הבעור אש בלי הפסק, שתהיה חיה יוצאת, ומה גם לפי דברי התנחומא (וישב, ג) שדרוש לזה רק ז' ימים וז' לילות רצופין ע"ש – אולם לפירש"י הכא, שהאור צריך להיות דוקא מעצי הדס ועל ידי כשפים, לפי זה ניהא'. מתוך 'אור הישר'.

וזה לשון הגר"א בנצול שליט"א (בהסכמה לספר 'השתנות הטבעים בהלכה'):

'אדמו"ר הגרשו"א (שליט"א) [זצ"ל] נוקט דבענין הכינים הלכו חז"ל לפי מראית העין. ולולי דבריו, אחרי בקשת המחילה, נלענ"ד דהכינים שלנו אינם הכינים שעליהם דברו חז"ל, כמו שגם עכבר שחציו בשר וחציו אדמה אינו מוכר למדעני זמננו. והמדע הכופר יותר את עצמו אם מצד אחד הוא מקבל את דברי פסטר האומר ששום חי אינו נוצר מעצמו, ומצד שני את דרוין האומר שכולם נוצרו מעצמם. והאמת לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא רובם כדברי פסטר, אבל כגון הכינים והעכבר הנ"ל כדברי דרוין'.

דף קכז

'כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה' – ברמז: העולם הזה נמשל ליבשה, והעולם הבא – לים (ילקוט משלי. וע' סנהדרין צד). כל עניני העולם הזה וכוחות הברואים אשר בו, הם אמיתיים וקיימים לעד, כי לא תהו בראה לשום דבר, אלא שכאן בעולם הזה אין נגלה אלא הדמיון, (ולכן נקרא 'עלמא דשקרא'), אבל האמת שבאותו דבר – צפון ומכוסה (כים) וקיים לעד. וזהו 'עולם הבא' – רצה לומר, הפשטת כל דבר מן הדמיון אל האמת של הדבר ההוא. (ויעקב, הוא הדבוק באמת שבו. ועשו – בדמיון). מלבד החולדה; הרומזת ליצר הרע, היושב במסתרי לב האדם, כחולדה זו הדרה בעיקרי הבתים, היא קיימת ביבשה בלבד – בעולם הזה. (עפ"י קומץ המנחה עט. וכעיקר הדברים יש בשל"ה – פסחים שמו).

'פומבדיתא לויך – אשני אושפיוך' – על ערמה ורמאות אצל בני פומבדיתא – ע' במובא בב"ב מו.

'לימים יצא ערוד מביניהם... נס בתוך נס' – כי היציאה עצמה, גם אילו היו ראויים על פי הטבע להתעבר זה מזה – קרוי 'נס', שיזדמן שיצא אז. והשינוי והיציאה מסדר הטבע הרגיל הוא קרוי 'נס בתוך נס'. (שיחת מלאכי השרת' עמ' 67. והראה שם שכן הוא המובן לביטוי זה בשאר מקומות).

ה ע ר ו ד המוזכר כאן, הוא קרוי 'חברבר' בירושלמי (כלאים ה,א), ואינו ה ע ר ו ד המוזכר בכל מקום, שהוא חמור הבר (ע' איוב לט, ה' מי שלח פרא חופשי ומסרות ערוד מי פתח; ברכות ט: 'משיכיר בין החמור לערוד, ועוד רבים). (ע' מגדים חדשים ברכות לג.).

(ע"ב) 'תא שמע, אילן שנפשה ובו פירות – הרי הן כתלושין. יבשו – הרי הן כמחוברין... הא כדאיתא והא כדאיתא' – יש שכתבו בדעת הרמב"ם, שהגירסא היא (כמובא בתוספתא – עוקצין פ"ב) 'יבשו – הרי הן כמחוברין', פירוש, יבשו האילן (ולא נפשו) – הפירות שעליו כמחוברין. וסבר המקשה מחוברין לכל דבריהם. והסיק: 'הא כדאיתא והא כדאיתא'. יוצא לפי זה שאילן שיבש – הפירות התלויים בו נחשבים מחוברים לענין שבת, אבל מטמאים טומאת אוכלין. כן פסק הרמב"ם – טומאת אוכלין ב,ד. (עפ"י תורת חיים; מרכבת המשנה; נשמת אדם – יב, מלאכת קוצר; פירוש הרד"ל לתוספתא; חזון איש). ואילו הראב"ד השיג על הרמב"ם וסובר שפירות התלויים באילן שיבשו – הרי הם כמחוברין. (וע"ע בחדושי הגר"ח – טומאת אוכלין ב,ד).

ונראה טעמו לחלק בין פירות שיבשו לאילן שיבשו; כי הפירות שיבשו, לעולם אינם חוזרים וצומחים, ואילו האילן אפשר לחזור, ככתוב (איוב יד) ובעפר ימות גזעו. מריח מים יפרח וגו'. (וזה שאמרו (בעירובין ק:) שיבש אין גזעו מחליף – היינו שאינו במצב שבידוע שטבעו לחזור, אך יתכן שיחזור ויצמח). או גם יש לחלק, שפירות שיבשו עומדים לינטל לכך נחשבים כתלושים, אבל האילן עומד להעקר. (עפ"י חזון איש).

ויש סוברים שגם לענין שבת, אילן שיבשו פירותיו נחשבים כתלושים. (כן כתב הא"ר בדעת הרמב"ם. וכן כתב בבאור הלכה בדעת רש"י תוס' והרשב"א. ואולם החזון-איש (ריד) נקט בדעת הרמב"ם והתוס' שחייב. וכתב שגם הרשב"א (בשבת קג) לא דיבר אלא בירק וכדו', אבל באילן י"ל שנחשבים כמחוברין. וע"ע: שו"ת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם, רלד; מנחת חינוך מוסף השבת, הקוצר ה; זכר יצחק ח"ב מה"ב; שבט הלוי ח"ז צו.

דף קכח

'בנתקנה הדם בין סימן לסימן קמיפלגי, מר סבר ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף ומר סבר אינה לשחיטה אלא לסוף' – נתבאר לעיל לו.

'קישות שנטעה בעציץ והגדילה ויצאת חוץ לעציץ – טהורה. אמר ר' שמעון: וכי מה טיבה לטהר, אלא הטמא בטומאתו וטהור בטהרתו' – רש"י מפרש שמדובר בעציץ שאינו נקוב, ודינו כתלוש, והיוצא חוצה לו נידון כמחובר משום יניקתו מן הקרקע. וסובר תנא קמא שגם החלק שבפנים נטהר, לפי שחזור ויונק מן הנוף היוצא. ור"ש חולק וסובר שהחלק שבפנים נחשב כתלוש ומקבל טומאה. (וכן פירש התוס' כאן ובגמ' כב. (ד"ה בתר), והר"ש בפירוש המשנה, והראב"ד – טו"א ב,ט).

אבל הרמב"ם (בפירוש המשנה ובהל' טומאת אוכלין ב,ט) מפרש להפך, מדובר בעציץ נקוב, וסובר תנא קמא שגם מה שיוצא החוצה נגרר אחר העיקר ונידון כמחובר, ור' שמעון סובר שהיוצא אינו נגרר אחר העיקר ודינו כתלוש וטמא. (ע' בהרחבה במשנה למלך – בכורים ב,ט.

א. באבי עזרי (תרומות ה,טו), מכח כמה קושיות כתב להוכיח, שאעפ"י שהחלק היוצא חוץ לעציץ נידון כתלוש – זה רק לענין טומאה, אבל לענין חיוב תרומות ומעשרות – חייב, מאחר והוא יונק מן הקרקע דרך הנקב שבעציץ, והרי הוא בכלל 'גידולי קרקע'. לא כן לענין טומאה והכשר, הכל תלוי רק אם הוא 'תלוש' או 'מחובר'.

וע"ע ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' – 'בענין עציץ נקוב ע"ג יתדות'.

ב. עוד הקשה באבי-עזרי שם, ממה שכתבים פרוכובל על עציץ נקוב המונח על יתדות, וכן המים שבתוכו אינן מכשירים, אפילו זרעים אחרים, מפני שנחשבים כמחובר (ע' עוקצין ב,י; תוס' גטין ז:) – הרי שעציץ נקוב נידון כמחובר אע"פ שהיניקה